

Ivan Kohout a kol.

**Myšlenky
pražského frankismu**

Kritické studium
židovské mystiky

KAROLINUM

Myšlenky pražského frankismu

Kritické studium židovské mystiky

Ivan Kohout a kol.

Recenzovali:

Jiří Beneš (Univerzita Karlova)

Věra Tydlitátová (Západočeská univerzita)

Studie vznikla za podpory vnitrouniverzitní soutěže PRIMUS v rámci projektu Depolitizace studia židovské mystiky: teologická reflexe literatury pražských frankistů (PRIMUS/17/HUM/34), řešeného na Univerzitě Karlově, Husitské teologické fakultě.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Redakce Alena Machoninová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023
© Ivan Kohout a kol., 2023

ISBN 978-80-246-5442-3
ISBN 978-80-246-5491-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Seznam zkratek	7
Předmluva	9
1. Úvod	11
1.1 Pražský frankismus a jeho politizace	11
1.2 Pražské frankistické rodiny	13
1.3 Literatura pražských frankistů a jejich myšlenky	29
1.4 Vědecký diskurz a jeho politizace	38
1.5 Peter Beer a počátky zkoumání frankismu	42
1.6 Další cesty bádání	67
1.7 Úsilí o diskurz apolitický	90
2. Překlady	93
2.1 Doktrína	93
2.1.1 Peter Beer – Geschichte, Lehren und Meinungen	93
2.1.2 Löw Enoch von Hönigsberg – Dopis k dějinám víry	125
2.1.3 Löw Enoch von Hönigsberg – Něco pro ženské pohlaví, které doufá v to, co Bůh vykoná, a k této jeho svatě pomoci samotné	134
2.1.4 Löw Enoch von Hönigsberg – Komentář k Halelu	142
2.1.5 Wolfgang Wesselý – Z dopisů jednoho šabatiána	145
2.2 Memoáry	158
2.2.1 Moses Porges – Paměti	158
2.2.2 Leopold Stein – Zpráva o sektě frankistické	173
2.2.3 Frederika Dembitzová Brandeisová – Vzpomínky	180
2.2.4 Fritz Mauthner – Vzpomínky	182
2.2.5 Zpráva o cestě Rev. pana Nitschkeho	191
2.3 Dokumenty	195
2.3.1 Moravský zemský archiv	195

2.3.2	Objevené dokumenty k dějinám frankistů v Offenbachu, zpřístupněné rabínem Dr. Samuelem Backem	200
2.3.3	Löw Enoch von Hönigsberg – Stížnost policejnímu komisaři	208
2.3.4	Bettina von Arnim – Dopisování s dítětem	233
2.3.5	Neustálá maškaráda: Ze dvou psaní, 18. ledna 1800	234
2.4	Výběrové biografie autorů	239
3.	Teologická reflexe	243
3.1	Antropologie duše a těla	243
3.2	Bohočlověk	246
3.3	Eschatologie	249
3.4	Islám	251
3.5	Jákob Frank	253
3.6	Knihy Zohar	256
3.7	Kosmologie a kosmogonie	260
3.8	Křesťanství a pojetí Boha	266
3.9	Offenbach	273
3.10	Osvícenství a vědecký pokrok	278
3.11	Postavení ženy v pražském frankismu	285
3.12	Rabínský judaismus	290
3.13	Sexualita	295
3.14	Tanach a jeho interpretace	301
3.15	Výchova a vzdělání mládeže	305
3.16	Vykoupení	308
4.	Metodika	312
4.1	Prameny	312
4.2	Strategie	317
4.3	Verifikace	320
5.	Slovo závěrem	323
	Bibliografie	325
	Rejstřík	335

Seznam zkratek

aram. – aramejsky

F. M. – Fritz Mauthner

franc. – francouzsky

Gersh. Schol. – Gershom Scholem

hebr. – hebrejsky

i. e. – id est

ibid. – ibidem

jid. – jidiš

lat. – latinsky

P. B. – Peter Beer

pozn. aut. ruk. – poznámka autora rukopisu

pozn. překl. – poznámka překladatele

W. W. – Wolfgang Wessely

Z. – Zohar

Předmluva

Cílem předložené monografie je pojednat o komunitě pražských frankistů a poukázat na problematické momenty vědeckého hodnocení tohoto společenství. Tato studie, jež vznikala v letech 2018–2020 na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, je jedním z výstupů programu PRIMUS HUM/17/34 *Depolitizace studia židovské mystiky: teologická reflexe literatury pražských frankistů*, jehož hlavním řešitelem byl ThDr. Ivan Kohout, Th.D. Součástí týmu byli Mgr. Marek Vinklát, Ph.D., Mgr. Dominika Šimlová, Mgr. Adam Baudiš, Ph.D., Mgr. Kamila Kopřivová, Ph.D., doc. Bedřich Nosek, CSc. a doc. David Biernot, Th.D. Hlavní řešitel projektu Univerzity Karlovy děkuje za podporu, které se jeho práci dostalo, a děkuje také všem, se kterými mohl během tří let projektu spolupracovat. Naše monografie vychází z přesvědčení, že současné judaistické práce zkoumající oblast židovské mystiky nelze považovat pouze za vědecký fenomén. Studie o kabale jsou podle názoru hlavního autora této knihy v mnoha případech výsledkem prolnutí světa vědy a náboženského prožitku. Popsaná teze se pak vztahuje i na literaturu zabývající se frankismem a stoupenci frankismu z řad českých židů. Pražský frankismus je specifickým úkazem dějin religiozity, kterému v české vědecké literatuře doposud nebyla věnována větší pozornost. Monografie si proto vytyčuje úkol tuto situaci změnit a poskytnout střízlivou reflexi myšlení pražského frankistického společenství, jejíž výsledky nebudou vycházet z širokého teologického předporozumění. Pražský frankismus bude uchopen jako autonomní náboženský směr mystického charakteru, vycházející především z knihy Zohar, který svým členům nabídl alternativní formu náboženské seberealizace. Vedle překladů z pražské frankistické literatury a její teologické reflexe se čtenáři v této knize dostává do rukou také

důležitý zdroj bibliografický a biografický. Přehled dochovaných dokumentů, z nichž mnohé uveřejňujeme v českém překladu, doplňuje vylíčení života pražských frankistických rodin, jejich vztahu k židovskému společenství a emigrace rodin do USA. Pražský frankismus tato studie popisuje jako neortodoxní a synkretické nové náboženské hnutí, které se dostalo do konfliktu s normativní náboženskou tradicí, jehož značné rozměry následně zasáhly i pole vědeckého zkoumání židovství. Kniha chce být konstruktivním příspěvkem k judaistickému bádání a k otázce jak judaistiku 21. století metodicky vymezit. Výsledků dosavadního úsilí představitelů oboru si vážíme a čtenáře knihy prosíme o přednesení stanoviska k našemu způsobu jejich hodnocení.

Ivan Kohout a kolektiv

1. Úvod

1.1 Pražský frankismus a jeho politizace

Pražský frankismus je v českém vědeckém diskurzu okrajovým tématem, jemuž nebývá věnováno mnoho pozornosti. Pražská frankistická literatura byla a je zkoumána badateli zahraničními, základy jejich postupu ovšem tkví v době, kdy se judaistika, označovaná jako „*Wissenschaft des Judentums*“, ustanovila jako specifický obor, jehož směřování nebylo určováno výlučně vědeckým zájmem. *Die Wissenschaft des Judentums* vznikla jako prostředek k prosazení emancipace a též zastávala roli ideologického nástroje reformního a konzervativního hnutí.¹ Popsané dědictví pak judaistická bádání doprovází až do současnosti. Judaistika se místy stává nástrojem prosazování denominačních doktrín, a částečně tak může ztrácet vědecký ráz. Z popsaného základu vyšel i G. Scholem, který pod vlivem normativního judaismu a vlastního sionistického přesvědčení označuje šabatianismus a frankismus termínem „mystická hereze“.² G. Scholem navázal na protifrankistickou rétoriku dobových náboženských autorit a spíše než čisté vědecké zkoumání rozvinul systém, jenž je ve své podstatě další fází rozvoje židovské mystiky, která na místo kabalistické terminologie dosadila vědecké pojmosloví a na místo

1 Viz Günter Stemberger: *Úvod do judaistiky*, přel. Štěpán Zbytovský, Praha: Vyšehrad 2010, s. 11–18.

2 G. Scholem tezi patrně přikládal značný význam. Takto lze usuzovat na základě toho, že slovy „*Sabbatianism and Mystical Heresy*“ pojmenoval v *Major Trends* celou relevantní kapitolu. Viz Gershom Scholem: *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York: Schocken Books c1995, s. 287–324.

theurgického plnění *micvot* položila úvahu o kabalistických konceptech. Jedním z dokladů tohoto jevu, který se dnes týká již generací badatelů, jsou kritická vyjádření akademiků vůči narůstajícímu zájmu laiků o kabalu a jejich snaze kabalou praktikovat. Jak píše B. Huss v článku *“Authorized Guardians”*, badatelé takto dosvědčují ztotožnění se zkoumaným předmětem a přechod od snahy interpretovat hodnotu kabaly ke snaze ovládat její kulturní odkaz.³ Cílem této práce je poukázat na fenomén politizace v kontextu pražského frankismu, poskytnout jeho autonomní reflexi a nabídnout přehlednou metodiku zkoumání, jejíž uplatnění aspekt politizace židovské mystiky upozadí.

Frankismus byl minoritním náboženským směrem 18. a 19. století a jeho vůdčí postavou byl Jákob Frank, jenž žil v letech 1720–1791. Nejvíce stoupenců J. Frank získal v Polsku, v Českých zemích a v Německu. V Českých zemích bylo centrem frankismu nejprve Brno, kde Frank pobýval v letech 1773–1786, aby se později se svými následovníky usídlil v německém Offenbachu.⁴ Důležitou roli poté sehrála i Praha. Mezi Prahou a Offenbachem, jehož komuna měla částečně vojenský ráz, započala po smrti J. Franka široká spolupráce, v jejímž čele stála společenstvím zbožňovaná Frankova dcera Eva. Příslušníci hnutí pražského frankismu byli etničtí Židé, kteří rozvinuli náboženský směr na pomezí judaismu a křesťanství, přičemž mnozí přijali i křest. Hnutí ovšem přetrvало pouze několik dekád. Frankismus zanikl v první polovině 19. století a lze hovořit o zániku do určité míry řízeném. Dokladem jsou vzpomínky, které popisují, jak se frankisté snažili zajistit, aby jejich literární odkaz nemohl dále pokračovat. Tak filozof F. Mauthner, potomek frankistické rodiny z Hořic, cituje matčiny vzpomínky: „Když do Hořic přišli vyslanci frankistů, byla má matka ještě malou dívkou. Přišli proto, aby si od dědy nechali vydat spisy a obrázek ‚Královný‘ (samozřejmě Evy). Vzhledem k tomu, že opatroval důležité dokumenty a také tento velký a vážený

3 Boaz Huss: “Authorized Guardians”. *The Polemics Of Academic Scholars Of Jewish Mysticism Against Kabbalah Practitioners*, in: Olav Hammer – Kocku von Stuckrad: *Polemical Encounters. Esoteric Discourse and Its Others*, Netherlands: Koninklijke Brill NV 2007, s. 81–104. Pro více informací o kabale v naší době viz také článek: Ivan Kohout: *Kniha Zohar v moderní době*. Rabi Jehuda Lejb ha-Levi Ašla, *Theologická revue* 86, č. 3 (2015), s. 267–275.

4 První vědecké zpracování dějin frankismu publikoval židovský historik a učitel Peter Beer, rodák z Nového Bydžova. Viz Peter Beer: *Geschichte, Lehren und Meinungen aller bestandenen und noch bestehenden religiösen Sekten der Juden und der Geheimlehre oder Cabbalah*, II, Brünn: Joseph Georg Traßler 1823, s. 309–339. Nejdůležitějším výsledkem vědeckého diskurzu poslední doby je publikace Pawel Maciejko: *The Mixed Multitude. Jacob Frank and the Frankist Movement, 1755–1816*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press c2011.

obraz, lze usuzovat, že děda ve ‚vojsku‘ zastával vyšší postavení.⁴⁵ Snaha frankistů utajit svou náboženskou obrazivost však nebyla zcela úspěšná. Část díla se totiž přece jen zachovala. Jeho provenienci jsou významné a bohaté rodiny Porgesovi, Wehleovi a Hönigsbergovi. Náboženský život a osudy těchto rodin jsou hlavním tématem naší práce. Předložená monografie přináší nezaujaté vykreslení dramatické víry pražských frankistů a zdůrazňuje, že úsilí o zkoumání náboženského života příslušníků tohoto společenství musí nutně doprovázet soustavná a systematická četba knihy Zohar. Přínos naší knihy ovšem spočívá i v dalších rovinách. Zájemcům o historii nabídne ucelený soubor poznatků o životě významných českých židovských rodin, které v mnoha ohledech formovaly obraz moderní Prahy a promluvíly i do dějin USA. V neposlední řadě pak předloží látky pro reflexi religiozity vlastní a upozorní na momenty, kdy se náboženská víra může stát bolestnou zkušeností.

1.2 Pražské frankistické rodiny

Pražský frankismus je stále málo tematizovanou kapitolou v bádání o náboženském hnutí založeném a dlouhou dobu vedeném Jákobem Frankem a Evou Frankovou. Na přelomu 18. a 19. století žilo v Praze několik židovských rodin, které se pro tento nově vzniklý duchovní směr nadchly, inspirovaly se jím a někteří dokonce jeho teologické myšlenky dále rozvíjeli. Následující kapitola sestavuje přehled těchto pražských frankistických rodin, představuje jejich výrazné osobnosti a vynáší na světlo dlouho zapomenuté podrobnosti o jejich životech, působení v Praze a o jejich vztahu s frankistickým dvorem v německém Offenbachu. Pro hlubší pochopení pražského frankismu jakožto specifické rodinné náboženské tradice je důležité si povšimnout také vazeb mezi rodinami, které vznikaly především sňatky. Konec kapitoly se pak soustředí na osudy a odkaz pražských frankistických rodin ve Spojených státech amerických, kam rodiny již jako jedno společenství odešly po revolučních událostech a následných protizidovských nepokojích roku 1848. Jákoeba Franka a jeho dceru Evu Frankovou můžeme charakterizovat jako vůdčí postavy synkretického náboženského hnutí, které vedle židovství čerpalo také z křesťanského náboženství a dobové esoteriky. Frankistické společenství v mnoha ohledech stálo po boku tajných

5 F. Mauthner: *Vzpomínky*, odst. 23.

společností 19. století, se kterými bylo i personálně provázáno. Jákob Frank je zmiňován jako příbuzný M. Dobrušky, jenž měl blízko ke svobodnému zednářství a jehož aktivity daly vzniknout řádu známému jako *Die Brüder St. Johannis des Evangelisten aus Asien in Europa*, či *Die Ritter des Lichts*.⁶ Jejich spřízněnost s frankismem, v tomto případě již i myšlenkovou, bezesporu dokazují i P. Beerem citované frankistické dopisy. Ačkoli historické postavy Jákoba Franka a jeho dcery nejsou přímým předmětem našeho zkoumání, jelikož zájem projevujeme toliko o teologickou reflexi života těchto osob, nikoli o jejich život samotný, přesto považujeme za důležité učinit v tomto případě výjimku. Se zřetelem k dějinám českých zemí ve druhé kapitole proto přineseme také překlad korespondence k pobytu Jákoba Franka v Brně, jež dokumentuje pestré a pohnuté osudy příslušníků hnutí v osmdesátých letech 18. století, abychom vytvořili pevný základ pro následnou reflektivní analýzu pozdní pražské odnože tohoto společenství. Při rekonstrukci historických skutečností jsme využili několik osobních svědectví a pamětí z pera příslušníků frankistických rodin, o kterých bude podrobněji pojednáno dále. Jsou jimi především *Paměti* Mosese Porgese (1781–1870) na mládí sepsané před rokem 1868, *Žávěť* Gottlieba Wehleho (1802–1881) dokončená roku 1864 a paměti Frederiky Dembitzové Brandeisové (1828–1901) dokončené roku 1886. Důležitým pramenem navazujícího historického líčení se též stala kniha *Pilgrims of '48*, která popisuje emigraci významné části pražského společenství do Spojených států amerických.⁷

Porgesové z Porthheimu

Prvním doloženým stoupencem frankismu z rodu Porgesů je bezesporu rabi **Gabriel Porges** (1738–1824), otec **M. Porgese** a **Leopolda Judy Porgese** (1785–1869). M. Porges svého otce popisuje jako židovského vzdělance a pilpulistu, který se zabýval rozsáhlým obchodem,⁸ avšak o rodinnou živnost se nestaral přímo. Samotný podnik, kde se vyráběl likér rosolka a prodával další alkohol, vedla spíše Gabrielova manželka Ester (†1824), dcera pražského rabína Judy Löwa Kassowitze (†1763). Když svému čtrnáctiletému synu Mosesovi poprvé G. Porges odhaluje

6 Více viz P. Maciejko: *The Mixed Multitude*, s. 195–198 a 226–230.

7 Josephine Goldmark: *Pilgrims of '48. One Man's Part in the Austrian Revolution of 1848 and a Family Migration to America. A Study in Industry*, New Haven: Yale University Press 1930.

8 L. Stein: *Žpráva o sektě frankistické*, odst. 5.

frankistickou věrouku, slibuje mu zároveň, že jej v ní bude vyučovat Noa Kassowitz. Můžeme předpokládat, že zmíněný Noa Kassowitz mohl být s Porgesovými přes matku Ester pokrevně spřízněn. Zda byl jejím bratrem či bratrancem nelze s jistotou odvodit. Mladý Porges však dodává, že vzdělávání se věnoval i ze své vlastní iniciativy – četl přední osvícence své doby.⁹

Na začátku roku 1798 se mladý M. Porges vydává na náboženskou pouť do Offenbachu, kde po svém otci převzala roli mesiáše Eva Franková. V létě do Offenbachu dorazí do služby ještě mladší bratr Leopold. Toho tehdy M. Porges označuje za sedmnáctiletého, avšak dle jinde zmiňovaného roku Leopoldova narození mu v té době bylo spíše kolem třinácti let.¹⁰ Na podzim pak s obětními dary přijel do Offenbachu i otec Gabriel Porges v doprovodu bratrů **Aarona Beera Wehleho** (1750–1825) a **Jonase Wehleho** (1752–1823), o nichž budeme podrobněji hovořit dále. Rozdíl mezi bohatstvím obou rodin je zde patrný, neboť bratři Wehleovi věnovali Evě Frankové zlato, kdežto Gabriel Porges pouze „kus batistu“. Celou strastiplnou a na detaily velmi bohatou cestu do Offenbachu a zpět popisuje M. Porges ve svých pamětech, které jsou v celé dostupné šíři publikovány v korpusu druhé kapitoly monografie. Po návratu do Prahy se oba bratři pustili do podnikání, Moses s plátnem a Leopold s alkoholem. V roce 1808 však začali společně v centru Prahy na Jánském náměstí (dnešní nám. Curieových) vyrábět žádané potiskované textilie.¹¹ Po dvou dekádách se jejich obchod dokonce natolik rozrostl, že si mohli roku 1828 dovolit zakoupit Dienzenhoferův letohrádek na Smíchově¹² (dnes nově zrekonstruovaný zámeček, kulturní památka České republiky Portheimka, která je ve vlastnictví městské části Praha 5 a ve které je provozována galerie a kavárna). Roku 1830 na přilehlém pozemku bratři Porgesové vybudovali továrnu, kterou roku 1833 navštívil sám císař František I.¹³ Společně s Mošem Izraelem Landauem (1788–1852), vzdělcem a vnukem významného pražského rabína Ezechiela Landaua (1713–1793), M. Porges v roce 1833 založil na židovském městě

9 M. Porges: *Paměti*, odst. 1–2. Srov. P. Maciejko: *The Mixed Multitude*, s. 254.

10 M. Porges: *Paměti*, odst. 14.

11 Constantin von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, XXIII, Wien: Zamarski 1872, s. 122.

12 Martina Niedhammer: *Nur eine „Geld-Emancipation“?. Loyalitäten und Lebenswelten des Prager jüdischen Großbürgertums 1800–1867*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2013, s. 188.

13 William O. McCagg: *A History of Habsburg Jews, 1670–1918*, Bloomington: Indiana University Press 1989, s. 75.

židovskou mateřskou školu. Jednalo se o zcela první židovskou instituci tohoto druhu, která byla zřízena podle vzoru školek křesťanských a sama v budoucnu sloužila jako předobraz pro židovské školky další. Prvním ředitelem tohoto ústavu byl Moše I. Landau, po jeho smrti pak M. Porges, přičemž pod vedením Porgesových byla školka až do roku 1943, kdy byla zrušena.¹⁴ Se svým bratrem Leopoldem odkoupil M. Porges roku 1845 porcelánku v Chodově na Loketsku, kterou rozšířil a svěřil do správy svým dvěma synům.¹⁵ Podobně jako císař František I., také císař Ferdinand V. navštívil jejich smíchovskou továrnu, s níž byl natolik spokojen, že se zasloužil o povýšení obou bratří do šlechtického stavu. Stalo se tak 5. června 1841. Třetím císařem, kterého M. Porges po své továrně prováděl, byl roku 1866 František Josef I. Po této návštěvě se M. Porgesovi zanedlouho dostalo další významné pocty, již byl rytířský kříž řádu Františka Josefa.¹⁶ Ve své době byl M. Porges jedním z nejvýznamnějších pražských podnikatelů.

M. Porges umírá ve věku 89 let dne 21. května 1870 kolem půl páté ráno na vodnatost plíc (pravděpodobně tedy na jakousi formu otoku). Jeho pohřeb se konal o dva dny později, kdy smuteční průvod šel v 15:15 ze Smíchova až na židovský hřbitov na Žižkově, kde byl M. Porges pochován.¹⁷ Vidíme, že i přes dětství a mládí strávené v prostředí pražského frankismu, se mu nakonec podařilo vydobýt identitu náležící k tehdejšímu majoritnímu judaismu. Jeho snahu si tuto identitu uchovat ilustruje např. financování zmíněné školky nebo zpřetrhání kontaktů se synem Rudolfem, který se nechal ve Vídni pokřtít kvůli svatbě. O úctě židovské komunity k jeho osobě svědčí i místo jeho posledního odpočinku a jeho zařazení do seznamu židovských intelektuálů, vědců a filantropů na tomto hřbitově pochovaných. V seznamu je popsán jako: „Továrník, příznivec všeho krásného, ušlechtilého a lidského, náležící k dávnému a váženému rodu Spiro.“¹⁸ Židovský hřbitov na Žižkově prošel v roce 1960 rozsáhlými terénními úpravami a z velké části byl přeměněn v Mahlerovy sady. Po dvaceti pěti letech zničila další část hřbitova

14 M. Niedhammer: *Nur eine „Geld-Emancipation“?*, s. 138–139.

15 *Ibid.*, s. 51.

16 C. von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, XXIII, s. 124.

17 *Pražský deník*, č. 138 (22. 5. 1870), s. 2 a 5. Noviny nás informují, že průvod šel až na Olšany. Nový židovský hřbitov na Olšanech byl však v provozu až od roku 1890. Myšlen je tedy Starý židovský hřbitov na Olšanech, který můžeme označovat také jako Židovský hřbitov na Žižkově.

18 Seznam sestavil u příležitosti otevření Nového židovského hřbitova na Olšanech sekretář pohřebního bratrstva Koppelman Lieben (1812–1892). M. Niedhammer: *Nur eine „Geld-Emancipation“?*, s. 139–140.

stavba žižkovského vysílače. Zda ostatky M. Porgese na Žižkově zůstaly, byly zničeny či převezeny na olšanský Nový židovský hřbitov, může být předmětem dalšího zkoumání.

Rodina Hönigsbergových

Příležitosti průmyslové revoluce se projevily také v další rodině spojené s frankistickým hnutím. Israel Hönig (1724–1808), syn židovského obchodníka Löbla Höniga (†1763) z Chodové Plané, nabyt se svou rodinou v obchodě takového jmění, že byl schopen si pronajmout v roce 1752 desetiletý monopol na obchod s tabákem po celé Praze. Za loajalitu v sedmileté válce dokonce odměnila císařovna Marie Terezie v roce 1761 rodinu osvobozením od placení daní. Od roku 1764 získával Israel se svými společníky od vídeňské vlády licence na tabákový průmysl v Českých zemích a následně i v Rakousku. Výdělky obchodníků s tabákem byly tak vysoké, že roku 1783 císař Josef II. licence ještě před jejich vypršením zrušil a tabákový průmysl začal řídit centrálně.¹⁹ Tímto úkolem pověřil právě Israela Höniga, jemuž se díky kontaktům a zkušenostem podařilo ostatní průmyslníky přesvědčit k předčasnému odstoupení od licencí. Za jeho služby jej císař v roce 1789 odměnil dědičným šlechtickým titulem „von Hönigsberg“. Stal se tak zcela prvním židem v Rakousko-Uhersku, který byl uveden do šlechtického stavu bez nutnosti křtu.²⁰ Se svou ženou Katarinou Wehleovou (†1801) zplodil sedm dětí. Jen jediný jeho syn, Enoch von Hönigsberg (1744–1815), a jeho potomci si ponechali židovskou víru. Enoch distribuoval tabák v kraji kolem České Lípy a jeho nejstarší syn Löw Enoch von Hönigsberg (1770–1828) se stal náboženským učencem.²¹ Vůdčí postavení Löwa von Hönigsberg mezi pražskými frankisty dokládají především rozsáhlé rukopisy věroučného obsahu, jejichž výběr je součástí korpusu. Duchovním učitelem Löwa von Hönigsberg byl Jonas Wehle, jehož dceru Deboru pojal L. Hönigsberg za manželku. Žák kabalisty Jonase Wehleho se na stránkách rukopisů v duchu osvícenských ideálů raduje z omezení

19 Wilma Iggers: *The Jews of Bohemia and Moravia. A Historical Reader*, Detroit: Wayne State University Press 1992, s. 44–45.

20 Ibid.

21 Constantin von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, IX, Wien: Zamarski 1863, s. 121–124. Viz také Jan Županič: Heraldika rakouské židovské šlechty, *Folia Historica Bohemica* 27, č. 2 (2012), s. 333.

duchovní moci, z odporu proti dlouho privilegovaným společenským vrstvám a z konce staletých evropských říší, které se začaly pod tíhou francouzské revoluce a koaličních válek rozpadat. Pražský frankistický kazatel ujišťuje své posluchače, že revolucí není třeba se bát, neboť jde o „znamení doby“, která povzbuzují naději v brzký příchod Mesiáše. Teologické úvahy, které autor nabízí, jsou osvíceneckým zdnešením židovské mystiky a zároveň také zpovědí o velké dynamice autorova duchovního života, který nebyl prost krizí. Ta nejhlubší nastala v souvislosti s Hönigsbergovou cestou do Offenbachu, kde mu byla odepřena audience u Evy Frankové,²² s čímž patrně souvisí autosuggestivní charakter některých pasáží díla, které utvrzují v událostmi otřesené víře. Vedle literatury věroučného charakteru předkládáme také český překlad stížnosti L. Hönigsberga policejnímu komisaři ve věci narušení pohřbu příslušníka frankistického hnutí. Kázání rabiho E. Flekelese, o nichž se hovoří v samostatné části této knihy, podnítila na začátku 19. století mezi pražskými židy velkou nevraživost vůči okruhu bohatších židovských obyvatel, zejména vůči příslušníkům rodiny Wehleových. Jejím nejvýraznějším projevem se stalo násilné narušení pohřbu příslušníka frankistického společenství, proti kterému se L. Hönigsberg ohradil stížností do rukou vedení pražské policie. Muže, který se na svém pohřbu stal terčem pražských pro-rabínských tradicionalistů, blíže neznáme. Sám Hönigsberg jej v petici nekonkretizuje, pouze uvádí severočeské město Sobědruhy jako počátek jeho cesty do Prahy. Lze se setkat s hypotézou, že se mohlo jednat přímo o Emanuela Wehleho, méně známého bratra Aarona Beera Wehleho a Jonase Wehleho, který byl znám také jako Mendel Gitschin.²³ V Jičíně měl působit jako rabín a provozovat obchod s drobným zbožím a tabákem.²⁴ Americký historik

22 Viz Jacob Guttman: Lazarus Bendavid. Seine Stellung zum Judentum und seine literarische Wirksamkeit, *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 61 (1917), s. 206.

23 Gershom Scholem: A Sabbathaian Will from New York, *Miscellanies. Jewish Historical Society of England* 5 (1948), s. 201, Klaus S. Davidowicz: *Zwischen Prophetie und Häresie. Jakob Franks Leben und Lehren*, Wien: Böhlau 2004, s. 148.

24 Emanuel Wehle je už v roce 1793 uveden jako oblastní prodejce tabáku v Soupisu židovského obyvatelstva v Čechách z roku 1793 (Bydžovský kraj, panství Kumburk, město Jičín, in: *Soupis židovského obyvatelstva v Čechách 1723/1724–1811* /online/, Katedra pomocných věd historických FF UK, http://pvh.ff.cuni.cz/zidi/Bydzovsko_1793.pdf, s. 250). V roce 1800 byl pak znovu označen jako prodejce tabáku. K nalezení je na třetí nečíslované straně soupisu odběratelů tiskovin v knize Karl A. Schneider: *Gedichte*, Praha: Caspar Widtmann 1800. O rodinném obchodě v Jičíně hovoří ve svých pamětech i Frederika Dembitzová, viz Frederika Dembitz Brandeis: *Reminiscences of Frederika Dembitz Brandeis. Written for Her Son, Louis, in 1880 to 1886*, přel. Alice Goldmark Brandeis, vlastním nákladem, 1943, s. 27–30. Pravděpodobně zde

Michael Honey označuje tohoto Mendela z Jičína právě za onoho nebožtíka, na jehož pohřeb byl proveden útok.²⁵

Löw Enoch von Hönigsberg znal Rousseaua, Leibnitz, Kanta, Hegela i Mendelssohna a dokonce roku 1797 publikoval ve dvou číslech berlínského časopisu haskaly *Ha-Me'asef*.²⁶ Jak sám uvádí ve zmíněné stížnosti,²⁷ jako velmi mladý se oženil s Deborou Wehleovou (†1811), dcerou pražského frankistického teologa **Jonase Wehleho** (1752–1823), který mu byl nejen tchánem, ale i učitelem a duchovním vzorem. Můžeme tedy předpokládat, že již v devadesátých letech 18. století začal Hönigsberg aktivně působit v pražské frankistické komunitě. Jak již bylo krátce zmíněno, podobně jako M. Porges vykonal též pouť do sídla Evy Frankové v Offenbachu, avšak již v roce 1797. Stejně jako v případě M. Porgese měl pak návrat do Prahy pachut' hořkosti. Zdá se, že Löw Enoch von Hönigsberg málem od frankismu odpadl a jeho blízcí jej museli přemlouvat, aby se tak nestalo.²⁸ Frankistickou víru nakonec Hönigsberg neztratil, jelikož právě z přelomu 18. a 19. století se dochovalo několik jeho textů, výkladů a kázání, jejichž existence svědčí o Hönigsbergově vůdčí duchovní roli. O posledních dekádách Hönigsbergova života mnoho informací nemáme. Jeho manželka Debora zemřela již roku 1811. Jediná Hönigsbergova dcera Frederika se provdala za Jáka Izáka Busche (1789–1855), kterému v Praze porodila syna Isidora (1822–1898), avšak po třech letech zemřela. V roce 1837 se mladý Isidor spolu s otcem přestěhoval do Vídně, kde mu pomáhal v tiskárně a nadchnul se pro studium klasických jazyků. V roce 1844 se Isidor oženil s Terezou Taussigovou (1824–1893), která se sice narodila ve Vídni, avšak její rodina pocházela z Prahy. I když byla tiskárna „Schmid und Busch“ úspěšná, rozhodla se rodina v roce 1848 emigrovat do Spojených států amerických. Zde v St. Louis manželka Tereza a také jediný syn Rafael Busch (*1845)

získal roku 1818 křesťanský misionář židovského původu Nitschke kontakt na pražské stoupence učení Jáka Franka. Více viz dále.

25 Michael Honey: Moses Mendelssohn and The Jewish Historical Clock. Disruptive Forces in Judaism of the 18th Century by Chronologies of Rabbi Families (online), <https://www.jewishgen.org/rabbinic/infofiles/HoneyTalk.pdf>.

26 Gershom Scholem: A Frankist Document from Prague, in: Saul Liberman: *Salo Wittmayer Baron – Jubilee Volume. On the Occasion of his 80th Birthday*, II, Jerusalem: American Academy for Jewish Research 1974, s. 788. Viz také Ada Rapoport-Albert – Cesar Merchan Hamann: “Something for the Female Sex”. A Call for the Liberation of Women, and the Release of the Female Libido from the “Shackles of Shame”, in an Anonymous Frankist Manuscript from Prague c. 1800, *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 2 (2007), s. 95, pozn. 61.

27 L. Hönigsberg: *Stížnost policejnímu komisari*, odst. 23.

28 Srov. S. Back: *Objevené dokumenty*, 1. svědectví, odst. 12.

přijali křesťanskou víru. Isidor Busch si však ponechal náboženství svých otců a po zbytek života byl v Missouri velmi aktivní v židovské komunitě a charitě.²⁹ Druhý a poslední potomek Löwa Enocha von Hönigsberg žil také krátce. Syn Salomon von Hönigsberg (1798–1832) zemřel čtyři roky po otci a pravděpodobně po sobě nezanechal žádné děti. Je s podivem, jak málo informací je o Löwu Enochovi von Hönigsberg k dispozici. Podrobnější prozkoumání jeho osudů po roce 1803, jeho osobnosti a díla by se proto v budoucnu mohlo stát tématem našeho dalšího badatelského projektu.

Rodina Wehleových: První generace

Již výše zmíněný tchán Löwa Enocha von Hönigsberg pocházel právě z rodiny Wehleovy. Pro studium pražské frankistické komunity se jedná o rodinu nepochybně nejdůležitější. I tato rodina byla díky svým aktivitám v průmyslu dobře finančně zajištěna. Bratři Efraim Wehle (†1770) a Hersch Wehle (†1796) zbohatli obchodem s hedvábím. Dva Herschovi synové se také velmi dobře oženili. Nejstarší syn Aaron Beer Wehle (1750–1825) si po smrti své první ženy vzal o dvacet dva let mladší **Ester Frankelovou** (1772–1839), dceru **Bermannna Simona Frankela Spira**, člena významné židovské rodiny.³⁰ Aaron Beer vlastnil obchod se střížním zbožím, který provozovala jeho žena. Jak již bylo zmíněno výše, roku 1789 je popsán jako jeden z návštěvníků Offenbachu, přičemž důležitým zástupcem společenství představitelů pražského frankismu byl ještě v září roku 1818, kdy za ním přichází křesťanský misionář židovského původu J. F. Nitschke a zajímá se o náboženství frankistů. Jejich rozhovorů se účastnil také **Baruch Petschotsch** (1762–1822), domácí učitel Aaronových dětí a následně i manžel jeho dcery Amalie. Na Aarona Beera Wehleho obdržel Nitschke doporučení při nákupu v židovském obchodě v Jičíně, který pravděpodobně patřil Wehleho příbuzným.³¹ Proč se v Nitschkově zprávě neobjevují spíše Löw Enoch von Hönigsberg nebo Jonas Wehle, kteří přímo udávali podobu pražskému frankismu svou duchovní a tvůrčí činností, nám není známo.

29 Podrobně o životě tohoto významného muže např. v Lawrence O. Christensen: *Dictionary of Missouri Biography*, Columbia: University of Missouri Press 1999, s. 138–140. Viz také Miloslav Rechcigl, Jr.: *Czechs Won't Get Lost in the World*, Bloomington: AuthorHouse 2018.

30 G. Scholem: *A Sabbathian Will from New York*, s. 209, pozn. 6.

31 J. Nitschke: *Žpráva o cestě*, odst. 1.

Aaronův mladší bratr Jonas Wehle (1752–1823) byl pravděpodobně prvním teologem a rabínem pražských frankistů. Gottlieb Wehle, syn Aarona Wehleho, jej ve své závěti zmiňuje jako „Rebe Jonase“³² a jeho žák a zeť Löw Enoch von Hönigsberg jej ve svých traktátech cituje jako ך (RĚ, tedy Rabi Jonas).³³ Za manželku Jonas pojal Ester, dceru představitele pražské židovské komunity **Abrahama Efrajima Ofnera** (1711–1775).³⁴ Offenbašský dvůr navštívil Jonas Wehle minimálně dvakrát. V roce 1797 v doprovodu Hönigsberga a další rok v doprovodu bratra Aarona, Gabriela Porgese a svých tří synů, o nichž budeme mluvit v další části. Třetím synem Hersche Wehleho, kterého zde zmíníme, je Emanuel Wehle (†1812). O něm však máme velmi málo informací. V Gottliebově závěti figuruje jako „Rebe Mendel z Jičína“.³⁵ Podle *Soupisu židovského obyvatelstva v Čechách z roku 1793* žil v Jičíně skutečně jistý Emanuel Wehle a živil se jako oblastní prodejce tabáku.³⁶ V roce 1800 je uveden Emanuel Wehle jako trafikant a odběratel knih – snad pro obchodní účely.³⁷ Ještě v roce 1811 je uveden se svými bratry v *Soupisu židovského obyvatelstva města Prahy*.³⁸ Pod jménem Menachem Mendel je pohřben na židovském hřbitově v Jičíně, stejně jako jeho manželka a několik dětí. Že jde o Emanuela Wehleho poznáme podle textu na jeho náhrobku: „A pocházel ze slavného rodu. Vážený pan Menachem Mendel, syn proslulého váženého pana Hirše Wehleho.“³⁹ Rodinný obchod byl pravděpodobně provozován ještě i po jeho smrti, jelikož o něm hovoří ve svých pamětech i Frederika Dembitzová, o níž pojednáme na dalších stránkách.⁴⁰ Nakolik Emanuel Wehle participoval na víře svých bratří příliš

32 G. Scholem: A Sabbathian Will from New York, s. 206.

33 G. Scholem: A Frankist Document from Prague, s. 789.

34 *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* (online), heslo: Wehle Family, <https://yivoencyclopedia.org>.

35 G. Scholem: A Sabbathian Will from New York, s. 206.

36 *Soupis židovského obyvatelstva v Čechách z roku 1793*. Bydžovský kraj, in: *Soupis židovského obyvatelstva v Čechách 1723/1724–1811* (online), Katedra pomocných věd historických FF UK, http://pvh.ff.cuni.cz/zidi/Bydzovsko_1793.pdf.

37 Jeho jméno se objevuje na třetí nečíslované straně soupisu odběratelů tiskovin v knize K. A. Schneider: *Gedichte*.

38 *Soupis židovského obyvatelstva v Čechách z roku 1811*. Praha, in: *Soupis židovského obyvatelstva v Čechách 1723/1724–1811* (online), Katedra pomocných věd historických FF UK, http://pvh.ff.cuni.cz/zidi/Praha_1811.pdf.

39 Překlad pochází z analýzy náhrobků jičínské větve rodiny Wehleových, kterou provedla Terezie Dubinová. Ve své studii však přebírá mnoho tendenčních a zobecňujících informací ze starší literatury o frankismu, viz Terezie Dubinová: Příspěvek k regionální historii rodiny Wehleových, in: *Dvarim meitim. Studie pro žirinu Šedinovou*, ed. Daniel Boušek – Magdalena Křížová – Pavel Sládek, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2016, s. 221–241.

40 F. Dembitz Brandeis: *Reminiscences of Frederika Dembitz Brandeis*, s. 27–30.

nevíme. Podle výpovědi svědků, kteří potkali M. Porgese a jeho společníky během útěku z Offenbachu, musel Emanuel Wehle odevzdat Evě Frankové tisíce zlatých.⁴¹ Ohledně osoby Emanuela Wehleho předložil americký historik Michael Honey hypotézu,⁴² že by mohl být oním nebožtíkem, na jehož obranu sepsal Löw Enoch von Hönigsberg výše zmíněnou petici policejnímu komisaři. To by mohlo vysvětlovat osobní zápal, s jakým Hönigsberg petici sepsal – jednalo by se přece o bratra jeho tchána Jonase Wehleho. Proti Honeyho hypotéze však stojí několik faktů. Uvedený nebožtík přišel do Prahy ze Sobědruhů u Teplic a nikoliv z Jičína. V Praze neznámý muž zemřel 21. září 1800,⁴³ kdežto Emanuel Wehle dle svého náhrobku zemřel 21. dne měsíce avu roku 5572 (30. července 1812).⁴⁴ Do dějin pražského frankismu se výrazně zapsaly i další generace rodiny – synové a dcery výše představených bratrů. Pro jejich četnost bude následující pojednání více rozčleněno. Nejprve zmíníme potomky Emanuela a Jonase, kteří přijali příjmení Klarenberg, a tento krok se pokusíme vysvětlit vlastní hypotézou.

Klarenberové: Druhá generace

Louise, dcera Emanuela Wehleho, přijala za svobodna příjmení Klarenberg a podobně jako další mladí frankisté zavítala do Offenbachu. Dobu její dospělosti následně popisuje Frederika Dembitzová.⁴⁵ Byla to právě Louise Klarenbergová, kterou si spolu se dvěma dalšími dívkami v Offenbachu vybral **Roch Frank** pro antinomický obřad na Jom kipur dne 28. září 1800.⁴⁶ Jeho sestře Evě Frankové musela navíc Louise odevzdat své perly a šaty.⁴⁷ Za jakých okolností se společně se svými bratrance rozhodla přijmout příjmení Klarenberg přesně nevíme. Soudíme však, že změna jména patrně souvisela s německou variantou názvu polského kláštera a pevnosti Jasna Góra ve městě Čenstochová, kde byl Jákob Frank v letech 1760–1772 uvězněn. Právě jako „Klarenberg“ bylo totiž toto místo v němčině označováno. Lze předpokládat, že mladí frankisté

41 S. Back: *Objevené dokumenty*, 2. svědectví, odst. 2.

42 Viz M. Honey: Moses Mendelssohn and The Jewish Historical Clock.

43 L. Hönigsberg: *Stížnost policejnímu komisaři*, odst. 4.

44 T. Dubinová: Příspěvek k regionální historii rodiny Wehleových, s. 229.

45 Srov. F. Dembitz Brandeis: *Reminiscences of Frederika Dembitz Brandeis*, s. 8.

46 Více k obřadu v Marek Vinklát: Frankismus jako nové náboženské hnutí v konfliktu, *Theologická revue* 90, č. 1 (2019), s. 22–32.

47 S. Back: *Objevené dokumenty*, 1. svědectví, odst. 2.

diskutované příjmení zvolili jako výraz uznání mučednické role duchovního vůdce. Frankovi samotnému i jeho dětem se ostatně přezdívalo „Čenstochovec“, respektive „Čenstochovci“.⁴⁸ Ti, kteří přídomek Klarenberg přijali, drobnou slovní hříčkou vyjádřili identifikaci s vůdčím představitelem společenství a jeho uvězněním.

Amalie Wehleová: Druhá generace

Do stejné generace jako děti Emanuela Wehleho a Jonase Wehleho patřili pochopitelně i potomci jejich bratra Aarona Beera. Jeho nejstarší dcerou byla **Amalie Wehleová** (1792–1864), „teta Amalie“ o níž velmi často ve svých pamětech hovoří Frederika Dembitzová. Amalie Wehleová se jako mladá dívka vydala přes nepřátelské linie podat zprávy do Offenbachu. Vzpomínky Frederiky Dembitzové, která zmiňuje mužského vůdce, vyvolávají dojem, že Amalie zde navštívila přímo Jákoba Franka. Vzhledem k tomu, že Amalie se narodila až rok po Frankově smrti, se ovšem ve skutečnosti muselo jednat o Evu Frankovou nebo o jednoho z jejích bratrů. Za nejpozdější datum Amaliiny cesty považujeme rok 1816, kdy Eva Franková a Roch Frank umírají. Tehdy bylo Amalii 24 let. Zpráva o cestě je pro zájemce o vývoj pražského frankismu důležitá, jelikož díky ní vidíme, že pražská komunita zůstávala v kontaktu s Offenbachem do posledních let. Na význam Amaliiny cesty poukazuje i fakt, že se na ni vydala přes panující válečná nebezpečí. O jakou z tehdejších nešťastných válek šlo, nevíme. Mohlo se jednat o Válku třetí koalice roku 1805, kdy bylo Amalii třináct, o Válku čtvrté koalice roku 1806, o Válku koalice páté v roce 1809, kdy bylo Amalii sedmnáct, nebo o Válku koalice šesté v letech 1812–1814. Jelikož Amalie na své cestě musela prokázat patřičnou míru obezřetnosti, přikláníme se k posledním dvěma variantám: cesta do Offenbachu se uskutečnila roku 1809 nebo mezi roky 1812–1814. Amalie věřila, že musí „neobtěžkána pozemskými touhami“ očekávat Mesiáše a po mnoho let zůstávala svobodná. Když její náboženské nadšení opadlo, vdala se za rodinného učitele, o třicet let staršího Barucha Petschotsche. F. Dembitzová dodává, že jej „sice nikdy nemilovala, ale cítila se mu být zavázána“.⁴⁹ Po jeho smrti v roce 1822 provozuje Amalie obchod v Jičíně, který roku 1840 zavírá a přenechává cizím lidem.⁵⁰

48 M. Porges: *Paměti*, odst. 3. Viz také S. Back: *Objevené dokumenty*, začátek 1. svědectví.

49 F. Dembitz Brandeis: *Reminiscences of Frederika Dembitz Brandeis*, s. 8–9.

50 *Ibid.*, s. 27 a 30.

Franziska Wehleová a její blízcí: Druhá generace

V prosinci stejného roku umírá Amaliina mladší sestra **Franziska Wehleová** (1798–1840), manželka lékaře a domácího učitele **Sigmunda Dembitze** († cca 1860) a matka Frederiky Dembitzové Brandeisové, z jejichž paměti čerpáme. O někdejší duchovním životě své rodiny Frederika hovoří jen útržkovitě. Od roku 1835 do roku 1848 žila střídavě v Praze, v domě babičky z matčiny strany, vdovy po Aaronu Beerovi Wehlem. Před asanací stával dům v pražském židovském městě v ulici Würfel Gasse, u vojáky hlídané císařsko-královské mincovny. Dnes bychom toto místo našli přibližně na adrese Kostečná 3. Tento průchozí dům se zahradou podle Frederiky „propojoval křesťanskou a židovskou čtvrť“, ⁵¹ přičemž právě v duchu spojování křesťanského a židovského se nese i osobní, ač rozdílná, spiritualita obou Frederičiných rodičů a jejich sourozenců, kteří „se s židy nestýkali a lišili se od nich“. Její otec Sigmund Dembitz pocházel z holandské rodiny a jako malý zažil bombardování Amsterdamu francouzskými vojsky roku 1794. Frederika o něm hovoří jako o „sabatariánovi“, který sloužil několik let jako učitel v domě stejně věřícího varšavského šlechtice. Příslušnost k hnutí označuje Frederika za bláznivost a přirovnává jej ke svobodnému zednářství, které bylo v 18. století velmi populárním novým duchovním směrem. Tu a tam Frederika pro ilustraci zmiňuje osvícenecké hry: Lessingova *Moudrého Nathana* z roku 1783 (tolik důležitý pro dějiny mezináboženského dialogu) a Goethovu zednářskou komedii *Velký Kopt* z roku 1791. Ačkoliv byli otec Franzisky (Aaron Beer Wehle) a její strýcové (Jonas a Emanuel) rovněž „sabatariáni“, sama jejich nadšení nesdílela a zůstala po celý život pravověrnou židovkou. Mezi křesťany našla ovšem mnoho dobrých přátel a účastnila se s nimi i vánočních oslav. Roku 1833 svým dětem – Frederice a Ludvíkovi, dokonce vystrojila vánoční stromček. Na provázanost rodiny s křesťanstvím pak poukazuje i informace, že otcovi bratřenci se dali pokřtít. Jeden z nich se dokonce stal zpovědníkem **Žofie Frederiky Bavorské** (1805–1872), matky císaře Františka Josefa I. Roku 1834 rodina Dembitzových opustila polské město Zirke (dnes Sieraków) a odstěhovala se do pruského Drossen (dnes Ošno Lubuskie). Jako důvod stěhování je uváděno „polské povstání roku 1832“, zcela jistě listopadové povstání v letech 1830–1831, kdy Ruská říše potlačila pokus části šlechty a inteligence o revoluci, související se sérií povstání v Paříži,

51 Ibid., s. 5.

Belgii a Řecku a následnými politickými opatřeními a dohodami. Polsko bylo tehdy vítězným Ruskem přísně omezeno, a sice ekonomicky, politicky a zakázáním tajných spolků i ideologicky. Opatření se nejspíše dotkla i polských frankistů, mezi něž patřil zmiňovaný otec Frederiky. Své pobyty v Praze má Frederika spojeny s několika osobními i historicky významnými událostmi. Během návštěvy u strýce **Adolfa Wehleho**, který bydlel v hotelu Zlatá štika (dnes dům U Zlaté štiky, Dlouhá 16), byla sama poslána domů k babičce a na několik hodin se ztratila. V sedmácti letech (1845) pak v Praze zažila velkou povodeň a byla svědkem zachraňování zboží a majetku v továrně strýce **Moritze Wehleho** (1803–1882). Ten vedle své továrny v Dlouhé ulici poblíž ulice Soukenické vlastnil dům a byl manželem **Amalie Emilie Brandeisové** (1812–1894), sestry **Adolfa Brandeise** (1822–1906), budoucího manžela Frederiky. V již zmíněném domě babičky prožila Frederika Dembitzová s tetou Amalií a dalšími příbuznými bombardování Prahy generálem Windischgrätzem – tedy podobnou událost, jakou zažil její otec v Amsterdamu. Rodina se tehdy schovávala v přízemí budovy, kde byly silné pilíře. Jedna z bomb dokonce dopadla do jejich zahrady, avšak nepůsobila žádné škody. Stalo se tak 15. a 16. června 1848 během tzv. „Pražského červnového povstání“ či „Svatodušní bouře“.⁵²

Rodina Wehleových: Třetí generace a cesta do Nového světa

Podobně jako výše jmenované polské povstání, bylo i povstání české spojené s revolucemi ve zbytku Evropy. Ačkoliv se Evropa po porážce Napoleona navrátila smlouvami Vídeňského kongresu roku 1815 víceméně do starých kolejí, byly myšlenky francouzské revoluce a národního cítění mezi lidmi rozšířené. Tehdy již byla rodina Wehleových ekonomickou krizí finančně vyčerpána. Výrobnám potiskovaných textilií rodin Brandeisových a Wehleových konkurovala moderní mechanizace. Amalie Wehleová situaci barvitě popsala svým neteřím a synovcům: „Šli jste spát se jměním o hodnotě sto tisíců zlatých a ráno jste se probudili s pouhými dvaceti tisíci.“⁵³ Roku 1849 proto většina rodiny Prahu opouští. Výpravě stál v čele Gottlieb Wehle. Putovala s ním manželka Eleonora, jejich dvanáct dětí a vychovatelka Ida. Doprovázel jej také jeden z jeho bratrů a též

⁵² Ibid., s. 5, 7–10, 13, 15, 17, 33, 35 a 45–46.

⁵³ J. Goldmark: *Pilgrims of '48*, s. 176.

výše zmíněný bratr Moritz Wehle se ženou Amalií a dvěma dcerami. S mladou Frederikou odešel z Prahy její otec Sigmund Dembitz, její bratr Ludvík a teta Amalie Petschotschová. Gottliebovu rodinu doplňovali také dva snoubenci jeho dvou dcer. Jedním z nich byl **Samuel Brandeis**, bratr Adolfa Brandeise, který byl tou dobou zasnouben s Frederikou. Dvacet šest příslušníků rodiny 8. dubna 1849 odplulo na parní lodi Washington z Hamburku do New Yorku. Brali si s sebou mnoho knih, textilie, stříbrné nádoby, sklo, nábytek a dokonce i dvě piana.⁵⁴ Adolf Brandeis, tehdy již snoubenec Frederiky, se do Ameriky vydal o osm měsíců dříve. Dne 30. března 1843 obdržel diplom ze zemědělství a správy pozemků na Technické škole v Praze, a byl proto jako jediný z rodiny schopen vybrat vhodné místo pro vytvoření rodinné farmy. Nadšen z revolucí roku 1848 posílá své rodině do Prahy dopis, který stále ještě odráží víru pražských frankistů v brzký příchod Mesiáše a přetváření pozemského světa. Píše, že: „Duch Hospodinův prodchnul evropské národy a tyrany smetl jeho mocný hlas.“⁵⁵ Podobně, slovy „Pokrok Ameriky je triumfem práv člověka“,⁵⁶ hovoří také ke své snoubence Frederice.

Adolf Brandeis se během svých prvních měsíců v USA dostal na mnoho míst, kam by byl obyčejnému člověku vstup zapovězen. Vděčil za to společníkovi, kterého v dopisech označuje pouze jako D. Toho údajně jako informanta vyslala do Ameriky banka rodiny Rotschildových.⁵⁷ Když Adolf zakusil břemeno práce na farmě, uvědomil si, že takový způsob obživy by pro jeho blízké zvyklé na městský život nebyl možný. Stejného názoru byli nakonec i mužští příbuzní v Praze. Po příjezdu do Ameriky rodina plula ještě dále přes řeku Hudson do Buffala, přes Erijské jezero do města Sandusky na jeho břehu a následně jela železnicí přes Cincinnati do města Madison ve státě Indiana. Zde Gottlieb Wehle, Moritz Wehle a Adolf Brandeis založili koloniál G. & M. Wehle, Brandeis and Co. a zabývali se také výrobou kukuřičného škrobu. Dne 5. září 1849 se Adolf Brandeis oženil s Frederikou Dembitzovou a ve stejný den také Adolfův bratr Samuel s její sestřenicí Karolinou Wehleovou (1831–1911).⁵⁸ Roku 1851 se oba páry stěhují po řece Ohio na jih do města Louisville v Kentucky.

54 J. Goldmark: *Pilgrims of '48*, s. 210. Srov. Diana Klebanow – Franklin L. Jonas: *People's Lawyers. Crusaders for Justice in American History*, Armonk (N. Y.): M. E. Sharpe 2003, s. 56.

55 Viz J. Goldmark: *Pilgrims of '48*, s. 196 a 200.

56 D. Klebanow – F. L. Jonas: *People's Lawyers*, s. 56.

57 J. Goldmark: *Pilgrims of '48*, s. 200.

58 *Ibid.*, s. 208–219.

Moritz Wehle roku 1853 odešel se svou rodinou do New Yorku a po třech letech za ním do New Yorku dorazila i rodina Gottliebova. V roce 1863 odchází Moritz zpět do Prahy, avšak Gottlieb zůstává v New Yorku a téhož roku začíná psát svou závěť.⁵⁹ Umírá ovšem až po osmnácti letech. V New Yorku se jeho dcera **Regina Wehleová** (1835–1924) provdala za **Josefa Goldmarka** (1819–1881), židovského vídeňského revolucionáře a bojovníka za rovnoprávnost židů, který do USA uprchl před trestem smrti, jenž mu hrozil od habsburské monarchie.⁶⁰ Regina porodila Josefovi celkem deset dětí.⁶¹ Důležitými dcerami pro zakončení našeho pojednání jsou především **Alice Goldmarková** (1866–1945), **Pauline Goldmarková** (1874–1962) a **Josephine Goldmarková** (1877–1950). První zmíněná se totiž provdala za syna Regininy sestřenice, **Louise Brandeise** (1856–1941). Louis byl nejmladším ze čtyř dětí Frederiky Dembitzové Brandeisové a Adolfa Brandeise.⁶² Se svými rodiči odjel z ekonomických důvodů v roce 1872 zpět do Evropy. V Drážďanech studoval Pruské gymnázium, které mu však nepřiřostlo k srdci, a byl proto rád, že se v roce 1875 mohl vrátit zpět do USA. Zde ihned nastoupil ke studiím práv na Harvardu,⁶³ k čemuž jej inspiroval strýček Ludvík Neftalí Dembitz (1832–1907), bratr matky Frederiky, který byl v rodině jediným právníkem i jediným praktikujícím židem, což na Louise učinilo velký dojem. Na počest strýčka, a nikoliv své matky, přijal prostřední jméno Dembitz. Také se stal aktivním podporovatelem sionismu.⁶⁴ Po absolvování práv v roce 1877 začal pracovat v advokátní společnosti v St. Louis. Po necelém roce odešel do Bostonu, kde si se svým spolužákem založili vlastní advokátní firmu.⁶⁵ Dne 23. března 1891 se poté v New Yorku oženil s Alicí Goldmarkovou. Vrcholem kariéry Louise Brandeise bylo jeho jmenování do Nejvyššího soudu Spojených států amerických prezidentem Woodrowem Wilsonem (1856–1924) v roce 1916. Prezidentovo rozhodnutí se zpočátku potýkalo s ostrou kritikou Brandeisových soků z řad republikánů. Antisemitismus v ní však hrál roli pouze okrajově.⁶⁶ Louis Dembitz Brandeis se takto stal prvním členem Nejvyššího

59 G. Scholem: *A Sabbathaian Will from New York*, s. 193.

60 *Ibid.*, s. 233 a 246–247.

61 Melvin I. Urofsky: *Louis D. Brandeis. A Life*, New York: Pantheon Books 2009, s. 105.

62 Alpheus Thomas Mason: *Brandeis. A Free Man's Life*, New York: The Viking Press 1946, s. 23.

63 *Ibid.*, s. 28–31 a 33.

64 Robert A. Urt: *Two Jewish Justices. Outcasts in the Promised Land*, Berkley: University of California Press 1988, s. 118. Srov. A. T. Mason: *Brandeis. A Free Man's Life*, s. 27 a 441.

65 D. Klebanow – F. L. Jonas: *People's Lawyers*, s. 58–59.

66 *Ibid.*, s. 82–83. Srov. A. T. Mason: *Brandeis. A Free Man's Life*, s. 465.

soudu židovského původu. Sestra jeho manželky Josephine Goldmarková byla sociální pracovnící z Národního svazku spotřebitelů a bojovnicí za lepší pracovní podmínky žen a dětí. Zabývala se vlivem únavy na pracovní výkon a výchovou.⁶⁷ Její sestra Pauline Goldmarková byla sociální pracovnící v Newyorském svazku spotřebitelů a členkou komisí dohlížející na pracovní podmínky v továrnách. Byla blízkou přítelkyní amerického psychologa Williama Jamese (1842–1910).⁶⁸ Obě ženy s Louistem spolupracovaly i v oblasti práva a hned v několika případech pro něj vyhledávaly materiály pro obhajobu.

Formování Nového světa

Náboženské představy a naděje pražských frankistů první generace formuloval ve svých teologických výpovědích a kázáních Löw Enoch von Hönigsberg. Spatřujeme v nich fascinaci tehdejšími světovými událostmi, na jejichž pozadí Hönigsberg vykládal brzký příchod nového uspořádání světa. Ve svém kázání na Roš ha-šana hovoří o konci monarchie a o konci moci katolické církve ve Francii. Jako počátek příchodu nového světového řádu vidí Hönigsberg pády staletých říší (Svatá říše římská a Francouzské království) a vznikání nových republik podle francouzského modelu.⁶⁹ Podle Hönigsbergova textu o ženském pohlaví má přijít vykoupení až ve chvíli, kdy bude žena zrovnoprávněna a nebude mužem utlačována. Teprve tehdy, když bude žena moci zcela prožívat své ženství, bude moci i muž doopravdy uskutečňovat své mužství. Obě pohlaví tak budou moci společně naplňovat své lidství a prožít dobu dokonalosti.⁷⁰

Příchod Mesiáše ani nové doby se však za života první generace pražských frankistů neuskutečnil. V přeneseném významu musela Novému světu vyjít vstříc až druhá a třetí generace pražské frankistické rodiny Wehleových a nezávisle na nich také Hönigsbergův vnuk Isidor Busch s rodinou. Právě Spojené státy americké založené na revolučních myšlenkách, na osvícenecké filozofii a na rovných příležitostech se staly útočištěm dříve pronásledovaných rodin. Duchovně založení členové tohoto

67 A. T. Mason: *Brandeis. A Free Man's Life*, s. 248.

68 Robert H. Richardson: *William James. In the Maelstrom of American Modernism*, Boston – New York: Houghton Mifflin Company 2006, s. 351–352.

69 Viz W. Wesselý: *Ž dopisů jednoho šabatiana*, odst. 9–10.

70 Viz L. Hönigsberg: *Něco pro ženské pohlaví*, v celém rozsahu.

klanu již nebyli vystaveni společenskému tlaku a mohli své náboženské cítění realizovat v prostředí reformního judaismu, který se v Evropě začal rozvíjet v první polovině 19. století a později přichází i do USA. M. Porges, Isidor Busch nebo Ludvík Dembitz již nenásledují víru svých otců a dědů. Frankismu, jenž po mnoho let sloužil u vybraných bohatších židovských rodin jako alternativa k tradičnímu judaismu, již nebylo potřeba. Potomci třetí generace pražských frankistů (Frederiky Dembitzové a Reginy Wehleové) však nevědomky začali naplňovat vizi teologa Löwa Enocha von Hönigsberg a začali bojovat za rovnoprávnost žen a společenskou rovnost. Nástrojem nápravy světa již ovšem nebyla rituální praxe a pevnost víry, jako tomu bylo u předků rodiny, nýbrž služba společnosti v podobě sociální práce a práva. Koncepty židovské mystiky byly vyjádřeny jazykem pohybu společenských dějin.

1.3 Literatura pražských frankistů a jejich myšlenky

Nejrozsáhlejší doktrinální materiál pražského frankismu představují dva rukopisné soubory myšlenek Löwa Enocha von Hönigsberg, které jsou v současné době uchovávány v Národní knihovně Izraele. Ms. Heb 80 2921 je sbírkou dopisů obsahujících základy frankistické věrouky a frankistický pohled na nejrůznější momenty lidského života, přičemž Ms. 40500 – druhý dochovaný manuskript – je komentářem k agadické látce *Ejn Ja'akov* a k žalmům. Drobnější část citovaného rukopisného díla byla publikována již v 19. století, a sice v Třebíči narozeným právníkem a filozofem Wolfgangem Wesselým.⁷¹ Jedná se o kázání ke svátku Roš ha-šana 1802 a v korpusu jej uvádíme pod názvem *Ž dopisů jednoho šabatiana*. Další části sbírky byly publikovány Gershomem Scholemem, který se ve dvou článcích zaměřil na pasáže, jejichž překlady uveřejňujeme jako *Dopis k dějinám víry* a *Komentář k Halelu*.⁷² Další část rukopisů, které se tentokrát věnovala badatelka Ada Rapoportová-Albertová, přinášíme pod názvem *Něco pro ženské pohlaví*.⁷³ Naše překlady vycházejí z transkriptů, které pro G. Scholema vyhotovil knihovník Shlomo Zucker,

71 Wolfgang Wessely: Aus den Briefen eines Sabbatianers. Mitgeteilt von einem israelitischen Religionslehrer. *Zeitschrift für die historische Theologie* 15, č. 3 (1845), s. 136–152.

72 Gershom Scholem: Pejruš frankisti le-“Halel”, in: *Sefer ha-jovel le-jicchak Ber: bi-mlot šelo šiv'im šana*, ed. Salo W. Baron, Jerušalajim: Ha-chevra ha-historit Jisra'elit 1960, s. 409–430 a dále Gershom Scholem: Igeret al toldot ha-emuna ve-ha-ma'aminim, in: *Mechkarej Šabeta'ut*, ed. Yehuda Liebes, Tel Aviv: Am Oved 1991, s. 634–651.

73 A. Rapoport-Albert – C. Merchan Hamann: “Something for the Female Sex”, s. 77–135.

a místy jsme přihlíželi i k fotografiím původního rukopisu, které nám poskytla Národní knihovna Izraele. Další nepřehlédnutelný pramen, a sice výpisky z frankistických věroučných dopisů, jejichž obsah se podobá citovaným rukopisům, publikoval Peter Beer.⁷⁴ Přestože Peter Beer některé nejkontroverznější momenty učení záměrně vynechal, jde o rozsáhlé pojednání, které se zejména pro svůj systematický charakter stalo důležitým zdrojem naší studie. V korpusu překladů, kde stojí hned na prvním místě, je přinášíme pod zkráceným názvem Beerovy studie čili *Geschichte, Lehren und Meinungen*.

Vedle věroučných textů jsou důležitým záznamem představ pražských frankistů také memoáry, mezi kterými chceme zdůraznit zejména několik verzí vzpomínek Mosese Porgese, kde líčí svou cestu do Offenbachu, pobyt ve zdejším frankistickém „Táboře“ a následný útěk. Vzpomínky M. Porgese se dochovaly ve dvou rozdílných německých opisech, které jsou dostupné v Leo Baeck Institute.⁷⁵ Verze první je pak k dispozici i v transkriptu, jenž byl vyhotoven v Paříži roku 1993 Jacqueline Flemovou.⁷⁶ Korpus překladů uvádí materiál v plném rozsahu. Překlad jsme vyhotovili dle citovaného transkriptu, s častým přihlícením k verzi rukopisné a k verzi v jazyce jidiš (dále viz M. Porges: *Paměti*). Německé opisy *Paměti* doplňuje variantní líčení událostí, které Moses Porges sdělil ústně. Tato alternativní verze byla zveřejněna časopisecky a lze ji dohledat ve sborníku *Achawa*.⁷⁷ Korpus překladů ji reprodukuje pod záhlavím L. Stein: *Žpráva o sektě frankistické*. Vedle Porgesových memoárů je k dispozici také protokol sepsaný rabínským soudem ve Fürthu, kde se Moses Porges se svými druhy na cestě z Offenbachu nějakou dobu zdržoval. Dokument byl publikován rabínem Dr. Samuelem Backem, jenž jej dle svých slov získal z archivu Pražské židovské obce.⁷⁸ Vedle výše popsaných zpráv existuje i již zmíněná jidiš verze *Paměti* a soudního

74 Viz P. Beer: *Geschichte, Lehren und Meinungen*, II, s. 339–401.

75 Citované archiválie jsou k dispozici v elektronické podobě. Viz *Di Zikhroynes fun Moses Porges/ Die Geschichte meines Grossonkels und meines Grossvaters*, Leo Baeck Institute (online), <http://www.lbi.org/digibaeck/results/?qtype=pid&term=499175>. Pro druhou verzi viz *Salomon Benedikt Goldschmidt Family Collection*, Leo Baeck Institute (online), <https://archive.org/stream/salbgoldschmidtb002f004#mode/1up>.

76 Viz *Memoirs of Moses Porges: (from the original Gothic German handwritten document, in possession of the Leo Baeck Institute, New York)*, Leo Baeck Institute (online), <http://www.lbi.org/digibaeck/results/?qtype=pid&term=5908897>.

77 L. Stein: Mitteilung über die Frankistensekte, in: *Achawa. Vereins-Buch für 1868/5628*, Leipzig: Oskar Leiner 1868, s. 154–160.

78 Viz Samuel Back: *Aufgefundene Aktenstücke zur Geschichte der Frankisten in Offenbach, Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 26, č. 4 (1877), s. 189–192 a č. 5 (1877), s. 232–240.

protokolu, publikovaná Nahumem Gelberem.⁷⁹ Překlad německé verze soudního dokumentu uvádíme v korpusu pod záhlavím S. Back: *Objevené dokumenty*, přičemž po formální stránce se snažíme o co nejvěrnější zprostředkování předlohy. Překlady příběhu Porgesovy pouti do Offenbachu doplňujeme množstvím poznámek a vracíme se k nim i v teologické reflexi. Zřejmě nejmladším dílem pražské frankistické literatury je závěť Gottlieba Wehleho, která vznikla kolem roku 1867 v USA, kam rodina Wehleových emigrovala. Text závěti publikoval Gershom Scholem a rovněž jej opatřil z vědeckého hlediska problematickým komentářem.⁸⁰ *Závěť* Gottlieba Wehleho bude předložena níže a poslouží jako krátký úvod do myšlení pražských frankistů. Výpisky ze Scholemova komentáře budeme následně ilustrovat problémem vědecké politizace frankistického myšlení. Ve Spojených státech, kde byla Wehleho závěť sepsána, se rodině dařilo. Louis Brandeis, prasnovec G. Wehleho, se stal historicky nejvýznamnějším členem Nejvyššího soudu USA. Od matky Frederiky Louis Brandeis obdržel portrét Evy Frankové, který byl některými frankistickými rodinami strážěn jako důležité dědictví.⁸¹ Vedle části *Vzpomínek* Frederiky Dembitzové⁸² a *Vzpomínek* Fritze Mauthnera⁸³ náš korpus přináší také několik dalších kratších i rozsáhlejších látek především povahy úřední a korespondenční. Důležitým pramenem ke studiu myšlení pražských frankistů je stížnost pražské policii z pera Löwa Enocha von Hönigsberg, jež byla sepsána v reakci na spory mezi pražskými židy.⁸⁴ Text uveřejňujeme pod názvem *Stížnost policejnímu komisari*. Další krátkou zprávu o životě pražského frankistického společenství můžeme najít v Nitschkově anglickém cestopisu, otištěném v *The Jewish Expositor*.⁸⁵ Zprávu o Nitschkově návštěvě Prahy přinášíme pod názvem *Zprávy o cestě*. Vedle situace v Praze, o které pojednává také Žáčkem publikované

79 Nahum Gelber: Di zichrojnes fun Mozes Porges vegn des Frankistn-Hojf in Ofenbach, I, *Historiše Šriftn* 1 (1929), s. 253–296. Elektronická verze je dostupná v již citované archiválii *Salomon Benedikt Goldschmidt Family Collection*, s. 29–71.

80 G. Scholem: A Sabbathian Will from New York, s. 193–211.

81 Harris Lenowitz: *The Jewish Messiahs. From the Galilee to Crown Heights*, New York: Oxford University Press 1998, s. 175. Alice Goldmarková, která je autorem uvedena jako matka Louise Brandeise, byla ovšem ve skutečnosti jeho manželkou. Matka Louise Brandeise se jmenovala Frederika Dembitzová. Autor jména těchto osob omylem zaměňuje.

82 F. Dembitz Brandeis: *Reminiscences of Frederika Dembitz Brandeis*, s. 8–9, 32–34.

83 Fritz Mauthner: *Erinnerungen*, I. *Prager Jugendjahre*, Mnichov: Georg Müller 1918, s. 110–113, 295–307.

84 Text zmíněné stížnosti byl publikován G. Scholemem, viz G. Scholem: A Frankist Document from Prague, s. 787–814.

85 J. F. Nitschke: Report of Rev. Mr. Nitschke's Journey, *The Jewish Expositor and Friend of Israel* 4 (1819), s. 30–32.

*Udání anonyma B. proti pražským frankistům z roku 1799*⁸⁶, se korpus věnuje také druhému centru pražských frankistů, kterým byl Offenbach nad Mohanem. Pestré dění v Offenbachu líčí *Dopisování s dítětem* čili Goethemu adresovaný dopis Bettiny von Arnim⁸⁷ a další podrobnosti najdeme také v časopisecky publikovaném líčení *Neustálá maškaráda: Ze dvou psaní, 18. ledna 1800*.⁸⁸ Vybrané texty, které jsme rozdělili na „Doktrínu“, „Memoáry“ a „Dokumenty“, budou podrobeny zevrubné teologické a religionistické analýze. Osudy a úvahy významných pražských židovských rodin takto budou vzpomenuty na místech, která byla jejich domovinou, přičemž představitelům judaistiky střední Evropy nabídneme ke zvážení otázku potřeby reflektivního obratu, který může rozšířit a zpřesnit naše interpretační dovednosti. Překlady budeme citovat dle pořadí odstavců. Za tímto účelem jsme do většiny překladů čísla odstavců doplnili.

Nejdůležitějším židovským literárním zdrojem frankismu se stala kniha Zohar. Rabi Gabriel Porges, otec Mosese Porgese, představil svému synovi knihu Zohar těmito slovy: „Vedle Tóry existuje také svatá kniha Zohar. Ta nám odhaluje tajemství, jež jsou v Tóře jen naznačena, vede nás k duchovnímu zdokonalení a radí nám, jak jej dosáhnout.“⁸⁹ Pro své sejetí s knihou Zohar byli frankisté označováni dokonce za „zoharisty“.⁹⁰ Ze strany katolického učení byla inspirací frankistů inkarnační teologie společně s trojiční naukou⁹¹ a také mariánský kult.⁹² Působení popsaných vlivů poté vyústilo ve vnímání Evy Frankové jakožto *Šechiny*.⁹³ Hlavním rysem frankistického myšlení byl vyhrocený mesianismus.⁹⁴ V perspektivě dnešní doby bychom frankismus zřejmě označili za nové náboženské hnutí. Frankismus doprovázely jevy, které jsou pro

86 Jiří Žáček: Zwei Beiträge zur Geschichte der Frankisten in den Böhmischen Ländern, in: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Českoslovakischen Republik* 9 (1938), s. 403–407.

87 Bettina von Arnim: *Tagebuch*, III, Berlin: Ferdinand Dümmler 1835, s. 126–127.

88 Die immerwährende Maskerade. Aus zwey Schreiben, *Journal des Luxus und der Moden* 15, č. 2 (1800), s. 94–101.

89 Viz transkript *Memoirs of Moses Porges*, s. 2–3.

90 Viz P. Beer: *Geschichte, Lehren und Meinungen*, II, s. 311. Viz také níže uvedený text závěti Gottlieba Wehleho.

91 Některé vůdčí osoby frankistického hnutí byly pokládány za členy Boží Trojice, viz S. Back: *Aufgefundene Aktenstücke zur Geschichte der Frankisten in Offenbach*, s. 191. Některé osoby byly také ztotožňovány se *sefirami*. Dle variantního líčení vzpomínek Mosese Porgese byla totiž součástí frankistického učení představa, že *sefirot* se na světě mohou objevit jako lidé. Viz L. Stein: *Mitteilung über die Frankistensekte*, s. 158.

92 Viz P. Maciejko: *The Mixed Multitude*, s. 175–176.

93 *Ibid.*, s. 179 a 256.

94 Poučení o blížící se spáse a o tom, jak se stát jedním z „vyvolených“, bylo hned první lekcí, která byla M. Porgesovi v Offenbachu udělena. Viz L. Stein: *Zpráva o sektě frankistické*, odst. 8.

nová náboženská hnutí typické.⁹⁵ Nejužší vedení frankistického hnutí vykořisťovalo své členy. Nespokojenci byli trestáni bitím a došlo také k sexuálnímu zneužívání, které bylo následně interpretováno jako spasi-telský akt.⁹⁶ Popsané skutky byly však zřejmě páčány jen nejvyšším vedením. Řadoví frankisté se podle dochovaných literárních památek řídili přísnými pravidly. Vedli asketický život⁹⁷ a svým jednáním se vždy snažili přispívat k pokojnému soužití s bližními.⁹⁸ Frankismus ovšem nebyl zcela uniformní. Pražský frankismus, který s Jákobem Frankem nebyl v přímém kontaktu,⁹⁹ představuje jeho specifickou větev. Jednou z důležitých památek, které nám o ní přinášejí svědectví, je závět Gottlieba Wehleho. Závěr této kapitoly si klade za cíl poukázat na problematické momenty Scholemova hodnocení Wehleho testamentu, a ilustrovat tak potřebu snahy o rozvíjení apolitického diskurzu. Český překlad textu závěti následuje níže.¹⁰⁰ Hlava rodiny se zde v obavě z brzké smrti obrací na početné potomky a svěřuje jim vzpomínky na rodinnou historii. Svou rodinu chápe jako elitu pražského židovstva, která dohlédla dále než jeho tehdejší rabínské vedení, jehož jednání dle slov Gottlieba Wehleho vystavilo rodinu bezdůvodnému pronásledování. Cílem závěti je prezentovat mystické učení předků a povzbudit členy rodiny vyličením jejich významné minulosti.

Gottlieb Wehle - Závět

Ve jménu Boha, jenž řídí lidské osudy!

Mé drahé, milované děti!

1) Dnes zahajuji práci na písemnosti, jejíž vytvoření odkládám mnoho let. S každým dalším rokem se tato práce stává naléhavější

⁹⁵ Viz charakteristika nového náboženského hnutí v publikaci Zdeněk Vojtíšek: *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, Brno: L. Marek 2005, s. 44–60.

⁹⁶ Viz S. Back: *Aufgefundene Aktenstücke zur Geschichte der Frankisten in Offenbach*, s. 192 a 235 (4. a 1. odstavec).

⁹⁷ Dle vzpomínek Mosese Porgese byl v Offenbachu zcela zakázán kontakt s opačným pohlavím a zakázáno bylo také vstupovat do manželství. Viz M. Porges: *Paměti*, odst. 13.

⁹⁸ Viz Eleazar Flekeles: *Ahavat David*, fol. 6b v kap. 1.5. Dále viz také G. Wehle: *Závět*, odst. 8.

⁹⁹ Viz P. Maciejko: *The Mixed Multitude*, s. 255–256.

¹⁰⁰ Překlad byl vyhotoven dle Scholemem publikovaného německého transkriptu, viz článek G. Scholem: *A Sabbathian Will from New York*.

a naléhavější. Chatrnost člověka se nám naneštěstí ukazuje až příliš často. Uspořádání záležitostí, dříve věc tak snadná, se nyní zdá být neproveditelné.

2) V každém člověku spočívá určitá úzkost – výrazu zbabělost bych v tomto případě raději neužil –, která mu zabraňuje uvažovat o chvíli, kdy se bude muset rozloučit se vším, co pro něj zde dole bylo drahocenné a milované.

3) Jakmile otec rodiny dosáhne určitého věku, či postihne-li rodinu tragická příhoda, ovládne jej nutnost uvažovat nad tím, že před náhlým odvoláním z tohoto jeviště není chráněn ani on. Dospěje tak k závěru, že dokud je při zdravém rozumu, měl by pro své děti a rodinné příslušníky sepsat poslední „Vůli“. V běžném životě se této věci říká „závěť“, čímž se rozumí pořízení, který sepíše či dá sepsat zámožný otec. Po jeho skonu se dle tohoto dokumentu rozdělí movitý a nemovitý majetek. Jsou zde však i další věci, o kterých si chce otec se svými dětmi při rozlučce se zdejším životem pohovořit. Ohledně svého majetku a stran jeho rozdělení sám nemohu říci či nařídit nic určitého. Takové věci se mění každým dnem. Snad něco oznámím později.

4) Prožil jsem nevýslovnou bolest. V prosinci 1831 jsem po tři dny přihlížel tomu, jak můj bratr Simon společně se svou ženou Rosi (roz. Porgesovou) a jejich třemi dětmi umírají v mých rukou na cholera. Sestru Fanny, která se vdala za dr. Dembitze z Presburgu v Maďarsku, jsem ztratil v prosinci 1840. Bratra Adolfa, který byl lékařem, jsem ztratil v dubnu téhož roku. Bratru Simonovi bylo 35 let, sestře Fanny 40 let a Adolfovi ještě ani 40 let nebylo. Mé drahé děti, dnes slavíte mé šedesáté první narozeniny! Tento věk je pro mne výstrahou. Necht z Pánovy vůle žiji tak dlouho, dokud to pro vás bude prospěšné!

5) Dobře víte, mé drahé děti, že Prahu jsem se rozhodl opustit pod tlakem často se opakujících protizidovských demonstrací. Opustil jsem tak část světa, zemi a město, kde jsem se narodil a kde naši předkové po staletí vedli počestný a bohubilý život. Místo, kde bez vlastního zavinění dlouho trpěli pro svou víru a národnost. Sdílet s nimi naši rodnou zemi, kde pokojně odpočívají, mi nebylo souzeno.

6) Mého ctihodného otce, který nás opustil v srpnu 1825, když mi bylo 23 let, jste nepoznaly. Lotti a Tini, mé milované děti, si snad budou pamatovat mou laskavou matku, jež zemřela v prosinci 1838.

7) Evropská šlechta přechovává sbírky portrétů svých předků, pořízené za tisíce dolarů a sestávající jen z kopií špatných originálů. Takovou sbírku nevlastním. Přesto vás však do své síně předků hodlám uvést. Uvedu vás do galerie, jež namísto portrétů sestává ze jmen bez